kwartaalblad van de vereniging van oud-parlementariërs
25e jaargang
oktober 2017
nummer 91

Redactie

Mw. M.M. van der Burg, hoofdredacteur	mmvanderburg@hotmail.com	030-2520750	06-22987711
Mw. J.W. Kersten	j.w.kersten1@gmail.com		06-22522475
G.J.W. van Oven	vanoven@casema.nl	071-8890451	06-25590716
M. Smits, secretaris	riessmits@planet.nl	070-3648256	06-51327769
Mw. J.M. de Vries	Monique@devries.to	070-3520749	
Eindredacteur: R.H. van der Heide	r.vdheide@tweedekamer.nl	070-3185681	

Gastredacteuren: Gerrit Valk, Jacques Wallage en Jan Terlouw

Commissie rechtspositie

G.J.P. van Otterloo, voorzitter	gjpvo@xs4all.nl	070-3232640
O. Scheltema-de Nie	o.scheltema@online.nl	070-3551569
P.J. Biesheuvel	pj.biesheuvel@12move.nl	070-3455975
G.B. Nijhuis	nijhuis.advisering@kpnplanet.nl	0523-677366

Bestuur

J.D. Blaauw, voorzitter	j.blaauw41@kpnplanet.nl	0252-348717	06-57540575
A. de Jong, penningmeester	ariedejong@hetnet.nl	071-5212318	06-47381662
J.G.C. Wiebenga, internationaal secretaris	jwiebenga@hotmail.com	023-5246141	
Mw. S. de Jong, vicevoorzitter	sij.brigje@home.nl	0594-512178	
M. Smits, secretaris	riessmits@planet.nl	070-3648256	06-51327769
Mw. E.G.E.M. Bloemen	bloemenliesbeth@hetnet.nl	071-3018529	
D. Eisma	Deisma4@cs.com	070-3241543	

Ambtelijke ondersteuning

R.H. van der Heide	r.vdheide@tweedekamer.nl	070-3185681

Druk: Reprografische afdeling Tweede Kamer
Vormgeving: Dienst Communicatie, Henk van der Velden

Verenigingsadres/ledenadministratie
Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. Reinder van der Heide
Postbus 20018, 2500 EA 's-GRAVENHAGE
Website(s): www.vopnestor.nl en leden.vopnestor.nl

Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariers (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal of het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30 per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariers, Den Haag.

Beveiligingsdienst
secretariaatbeveiligingsdienst@tweedekamer.nl 070-3182146
of 3182153

Najaarsbijeenkomst 10 oktober 2017
Tweede Kamergebouw Den Haag

NESTOR

INHOUDSOPGAVE

3 Van de redactie
- door Mieke van der Burg

4 NESTOR 25 jaar jong!
- door Mieke van der Burg, hoofdredacteur

6 Terugkijken op 1992 - Gebeurtenissen 25 jaar geleden
De Tweede Kamer en de Joegoslavische oorlogen
- door Gerrit Valk

9 Column: Met de kennis van nu
- door Jacques Wallage

11 25 jaar Verdrag van Maastricht
Michiel Patijn aan het woord. Interview
- door Gerritjan van Oven

15 Kamerkunst. Aflevering II. Het mozaïek S.P.S.L.
- door Reinder van der Heide

23 Twee boekbesprekingen in één
"Alleen omdat ik een Van Hall ben". Gijs van Hall 1904-1979.
Biografie door Dirk Wolthekker

'In geouwehoer kun je niet wonen', het leven van Jan Schaefer.
Biografie door Louis Hoeks
- door Mieke van der Burg

28 Van het bestuur
- Uitnodiging Najaarsbijeenkomst
- Vernieuwingen website VOP-NESTOR

31 In Memoriams:
24 Wil Wilbers - door Jan Terlouw
27 Gerrit Braks - door Ries Smits

34 Overleden

36 Verschenen boeken
- door Mieke van der Burg en Reinder van der Heide

Deadline volgende NESTOR: 1 november 2017

Omslagfoto:
'Justitie', Nieuwbouw, 'Koloniën'

VAN DE REDACTIE

Het 25-jarig bestaan van Nestor is in juni met direct betrokkenen zeer gezellig gevierd (zie foto's achterin dit nummer). Naast een passend diner in het Kamerrestaurant heeft Reinder van der Heide ons iets bijzonders laten zien: wie weet wat de letters S.P.S.L. betekenen? In dit nummer blikt Mieke van der Burg, als hoofdredacteur, nog even terug op deze bijeenkomst en Reinder onthult de betekenis van deze letters en de achtergrond daarvan nu ook aan u, de lezers van Nestor 91 (zie p.15).

Tijdens het etentje hebben we – zoals voor de hand ligt – teruggeblikt op de afgelopen 25 jaar. 'Nestor' is uitgegroeid tot een verenigingsblad dat er mag zijn. Dit dankzij het enthousiasme en de inzet van de redactieleden, ondersteuning en columnisten, het VOP-bestuur, de commissie rechtspositie en de vele gastredacteuren, geïnterviewden en anderen die de redactie van informatie en bijdragen voorzien. Wij stellen dat zeer op prijs en nodigen u dan ook uit ons te blijven informeren en vooral om artikelen te schrijven.

Ook zijn nieuwe redactieleden zeer welkom!
Terzijde: wist u trouwens dat sinds kort het andere blad 'Nestor' (van de Katholieke Bond van Ouderen, KBO) niet meer verschijnt?

In dit nummer kijken we ook politiek terug op gebeurtenissen 25 jaar geleden, in 1992. Een intens jaar! Gerrit Valk blikt terug op de start van vreselijke gebeurtenissen in Joegoslavië en de besluitvorming van de Tweede Kamer. Zou je nu weer dezelfde beslissing hebben genomen? Michiel Patijn geeft in een interview door Gerritjan van Oven, zijn visie op 25 jaar Verdrag van Maastricht en het vervolg daarop. Heeft dit verdrag de verwachtingen van toen waargemaakt?
Jacques Wallage hekelt in zijn column de woorden 'met de kennis van nu', veel gebruikt bij 'omzien'. Beter is het om de tijd zoals hij was weer tot leven te brengen. Of Jacques daarin geslaagd is, kunt u begin volgend jaar beoordelen als zijn boek over de afgelopen decennia verschijnt.

In juni is ons oud-VOP-bestuurslid Wil Wilbers overleden en Jan Terlouw gedenkt hem als goede vriend, altijd bezig met democratie. Ries Smits gedenkt Gerrit Braks als trouw partijganger en niet te ontmoedigen aanpakker.

Twee boeken die worden besproken, geven ook een blik op de geschiedenis: biografie van Jan Schaefer en van burgemeester Van Hall. Mieke van der Burg heeft beiden gekend. Twee boeken die boeiend zijn voor iedereen om zich weer eens bewust te worden van de politieke geschiedenis tussen de jaren ‘60 en ’90 van de vorige eeuw!

Reinder van der Heide richt zich in de tweede aflevering van zijn serie Kamerkunst als gezegd op een geheimzinnig mozaïek dat zich op een opvallende plek in gebouw ‘Justitie’ bevindt.

Tot slot nodigt het bestuur u allen van harte uit voor de Najaarsbijeenkomst op 10 oktober aanstaande in De Haag met een bezoek aan het stadhuis van de vermaarde Amerikaanse architect Richard Meier. Daarna volgen de rubrieken ‘Verschenen boeken’ en ‘Overleden’. Weet u dat ook op onze ledenwebsite te vinden is welke oud-VOP-leden zijn overleden?

NESTOR 25 JAAR JONG!

Mieke van der Burg

Jubilea moeten gevierd worden. Zeker als het gaat om iets belangrijks. Het blad Nestor is dat. Haar functie is duidelijk en onmisbaar. Naast informatie over de bijeenkomsten in het voorjaar en het najaar, is Nestor de verbinding met en tussen de ca. 350 leden van de Vereniging Oud-Parlementariërs.

Het blad is bewust divers van inhoud of anders gezegd: ‘Voor Elck Wat Wils’.
Natuurlijk geeft het blad informatie over verenigingsbijeenkomsten, jaarvergadering, ontwikkelingen van onze rechtpositieregelingen etc.. Ook over oud-collega’s die zijn overleden. Het blad bevat enkele vaste rubrieken zoals ‘Verschenen boeken’ waarin informatie wordt gegeven over boeken van oud-collega’s en boeken die direct gaan over politiek en (oud-)politici. Daarnaast zoekt de redactie altijd naar een thema dat de moeite waard is om vanuit verschillende invalshoeken te bekijken. Vaak ook vergeleken met een blik van zoveel jaar geleden.

Regelmatig vraagt de redactie leden om hun visie te geven. Ook buitenstaanders met veel kennis op een bepaald gebied. Zo'n onderwerp geeft weer aanleiding voor leden om te reageren, wat wij altijd zeer op prijs stellen.
Kortom, een blad dat inhoud biedt, naast informatie.
Ook een blad waaraan wij als redactie met veel plezier werken. Waarvan het uiterlijk in de loop van de jaren steeds mooier wordt, professioneler, mede dankzij Henk van der Velden die vanaf het begin de vormgeving in handen heeft gehad.

Feestje (oud-)redacteuren NESTOR

Dat was de reden voor een klein, intiem feestje voor de meest bij NESTOR betrokkenen. Een feestje waar bedankjes over en weer werden gegeven. Een feestje waar Hanske Evenhuis een nieuw thema naar voren bracht, dat de redactie zeker zal oppakken: het basisloon. Een feestje waar Reinder van der Heide ons heeft gewezen op iets totaal onbekends in het gebouw van de Tweede Kamer: S.P.S.L.. Totaal onbekend, zelfs voor ons die het gebouw toch frequenteren. Elders in dit nummer geeft Reinder uitleg in het kader van zijn nieuwe serie 'Kamerkunst'.
Over Reinder gesproken: hij blijft gelukkig de redactie ondersteunen! Als dank heeft de redactie het plan opgevat om zijn uit 22 delen bestaande feuilleton 'WACHT U VOOR DE ERFLATERS (of, hoe toevallig en willekeurig alles met iedereen en alles samenhangt)', over de marmeren borstbeelden in de Statenpassage te laten uitgeven.

Tenslotte hoopt de redactie dat u veel plezier aan het blad beleeft en blijft beleven! De redactie is altijd blij met uw reacties!

Er leeft het plan om NESTOR alleen op de website op te nemen.
De redactie is hiervan geen voorstander. Wij vinden een fysiek blad in de hand en daarnaast verschijning op de website juist een mooie combinatie, voor alle leden van de vereniging. En daar gaat het toch om?

DE TWEEDE KAMER EN DE JOEGOSLAVISCHE OORLOGEN

Gerrit Valk

Terugkijken op 1992 - Gebeurtenissen 25 jaar geleden

Vanaf het uitbreken van de burgeroorlog in Joegoslavië in 1992 tot aan het einde van de Kosovo-oorlog in 1999 zijn er tientallen debatten in de Tweede Kamer gewijd aan deze tragedies. Een groot aantal van deze debatten heb ik namens de PvdA gevoerd. In een aantal gevallen was Maarten van Traa onze woordvoerder. Het meest gememoreerde moment was wel de besluitvorming rondom de uitzending naar Srebrenica.

Niet met de kennis van nu

Hoe kijk ik 25 jaar na dato terug op deze periode?
Het is niet zinvol om met de kennis en de blik van

het heden het optreden van de Tweede Kamer in die tijd te lijf te gaan. Kort na het uitbreken van de oorlog was er bij alle fracties – de SP was toen nog niet vertegenwoordigd in de Tweede Kamer – het gevoel dat er opgetreden moest worden en dat Nederland niet lijdzaam aan de kant kon blijven staan. Het mandaat van de VN was er vooral op gericht om de humanitaire gevolgen van de oorlog zoveel mogelijk te verzachten, onder meer door de instelling van safe areas en het verstrekken van voedsel en medicijnen. Peace keeping, dus.

Achteraf moet geconstateerd worden dat peace keeping in een situatie van oorlog een verkeerde keuze was. Met de beste bedoelingen vonden er humanitaire transporten plaats en probeerden VN-troepen als een buffer tussen de strijdende partijen, te de-escaleren. Het was in feite een doormodderscenario dat vooral de Serviërs heeft aangemoedigd de oorlog voort te zetten en uit te breiden.

Srebrenica

Onderdeel van dat scenario was natuurlijk ook de beslissing om troepen te sturen naar de safe area Srebrenica. Overigens, toen de Tweede Kamer in een algemeen overleg (niet eens een plenair debat) besloot troepen hiervoor ter beschikking te stellen, was nog niet eens bekend waar deze troepen gestationeerd zouden worden. Naïef kan de toenmalige besluitvorming zeker genoemd worden, hoewel ik van mening blijf dat de enclave heel goed verdedigbaar was, mits de VN de belofte had waargemaakt dat het luchtwapen substantieel zou worden ingezet zodra Srebrenica zou worden bedreigd. Toen er uiteindelijk F-16's werden gestuurd, was het al veel te laat en was Srebrenica al nagenoeg onder de voet gelopen.
Kort daarop, na de val van Srebrenica, vonden er wel op grote schaal luchtaanvallen plaats op Servische stellingen, waarna de Bosnische Serviërs snel de vijandelijkheden staakten en er middels het Dayton-akkoord een regeling werd bereikt over Bosnië-Herzegowina. Die regeling werd vervolgens gehandhaafd door het sturen van een robuuste NAVO-macht, IFOR.
De Westerse landen waren in het begin veel te beducht voor spierballenvertoon en daar maakten de Serviërs handig gebruik van. De terughoudendheid werd ook ingegeven door een irreëel gevoel dat te hard optreden ertoe zou leiden dat de Serviërs, net zoals onder Tito tijdens de Tweede Wereldoorlog, zich zouden ontpoppen als rabiate partizanen die dood en verderf zouden zaaien onder de westerse troepen. Dat het Servië van 1992 niets meer had van het Servië van 1942 drong maar langzaam door.

Memoriaal van de vermoorden van Srebrenica

Peace enforcement!

Kortom, de Tweede Kamer wilde met alle macht actief worden in het voormalige Joegoslavië. Daarvan was vooral sprake toen de storm van emoties losbarstte nadat de beelden van de beruchte Servische concentratiekampen de wereld overgingen. Maar het resultaat was deelname aan humanitair VN-optreden in een keiharde oorlog. Goedbedoeld, maar ineffectief. Optreden in een oorlogssituatie kan, zo is mijn overtuiging, alleen maar in de vorm van peace enforcement en niet in de vorm van peace keeping. De internationale gemeenschap had echter drie jaar oorlog nodig om tot dat inzicht te komen.

Kosovo

In maart 1999 intervenieerde het westen in de strijd die al lang gevoerd werd tussen het Kosovaarse bevrijdingsleger (UCK) en het Joegoslavische leger. Er was inmiddels een humanitaire ramp ontstaan die leidde tot ongekende vluchtelingenstromen. De operatie Allied Force richtte zich vooral op het bombarderen van doelen van in de eerste plaats het Joegoslavische leger, hoewel ook politieposten werden aangevallen. Pas in juni 1999 was Milošević bereid om toe te geven en de Joegoslavische eenheden uit Kosovo terug te trekken. Met uitzondering van de SP, die nog nooit een vredesoperatie heeft ondersteund, steunde de Tweede Kamer volop de

militaire inzet. Ook in de vele debatten die hieraan werden gewijd speelden emotionele argumenten een belangrijke rol: ingrijpen om de tragedie van het Kosovaarse volk een halt toe te roepen. Er was niet of nauwelijks aandacht voor de gewapende strijd die het UCK vooral vanaf 1998 met eveneens wrede en terroristische methoden voerde tegen al wat Joegoslavisch was en die de Serviërs tenminste provoceerde om, weliswaar disproportioneel hard, terug te slaan.
Het uiteindelijk gevolg is geweest dat Servië gedwongen werd dat deel van zijn land af te staan, waarna er een door bijna alle Westerse landen onafhankelijk Kosovo werd erkend. Volkenrechtelijk schuurt dat natuurlijk en helaas moeten we ook constateren dat economisch gezien het land nauwelijks perspectieven heeft en de illegale economie, inclusief de misdaad, welig tiert. Toch zou ik niet weten hoe het anders had gekund.

Wat hiervan te leren

Als ik met de kennis van nu opnieuw in 1992 een debat over de Joegoslavische oorlog in de Tweede Kamer zou voeren, zou ik dat waarschijnlijk beginnen met de volgende woorden: 'Voorzitter, hoe wijs is humanitair optreden in een situatie van oorlog? Moeten we daarmee niet wachten en vooral ons nu richten op de inzet van het luchtwapen tegen Servische militaire eenheden die vanuit hun veilige posities onophoudelijk Sarajewo beschieten?' Maar dit is wijsheid achteraf.

Gerrit Valk is VOP-lid en was Lid van de Tweede Kamer van 1989-2002

MET DE KENNIS VAN NU

Jacques Wallage

Column

Als u dit leest, valt mijn boek waarschijnlijk in handen van de uitgever. Drukproeven, correcties, omslag, langzaam maar zeker wordt het van een geestelijk eigendom een product. Hoe blij ik ook ben die terugblik over vijftig jaar hartstocht voor de publieke zaak af te ronden, er zit ook een aantasting van je privacy aan deze fase. Nu is dat 'self inflicted injury', dus u hoort mij niet klagen, maar wat een relatie tussen mij en mijn laptop was, wordt straks onverbiddelijk openbaar. En daarmee mag iedereen wat vinden. Bijvoorbeeld

van de mate waarin ik eerlijk terugblik, meld wat ik nu anders zou doen, waar ik denk geleerd te hebben. Met de kennis van nu, is de dooddoener van deze tijd. In zekere zin leg je verantwoording af op een koopje; je stapt achter jezelf weg en je maakt je daarmee onkwetsbaar voor de kritiek. Eigenlijk was Edith Piaf moediger met haar 'non, je ne regrette rien'.

Maar wees gerust, ik ben nooit van de afdeling 'uitverkoop' geweest, heb nooit in een demonstratie meegelopen achter de banier 'weg met ons'. Maar het onwrikbare eigen gelijk is geen plezante lectuur. En bovendien, de wereld is zo ingrijpend veranderd dat de kennis van nu zich onstuitbaar opdringt. Je kunt met Trump als president, met de Brexit in aantocht en met Wilders als tweede partij van het land niet doen alsof er niets aan de hand is. Op zijn minst moet de vraag beantwoord worden hoe verantwoordelijk je je als oud-politicus voelt voor de staat waarin we de democratie en de rechtsstaat achterlaten aan onze (klein)kinderen.

De populisten zijn de ziekte niet, en al helemaal niet het medicijn. Maar ze zijn wel de thermometer die ons iets vertelt over hoe het er met de samenleving voorstaat. In die zin moet de kennis van nu wel gebruikt worden als je terugblikt.

Maar nog belangrijker dan dat terugblikken met de bril op van vandaag is de vraag of je er in slaagt de tijd zoals hij was weer tot leven te brengen. En of je verslag kunt doen met respect voor de feiten. Begin volgend jaar kunt u het zelf beoordelen. Met de kennis van dan.

25 JAAR VERDRAG VAN MAASTRICHT

Gerritjan van Oven

Michiel Patijn aan het woord

Michiel Patijn was voor de VVD staatssecretaris van Europese Zaken in het eerste kabinet Kok (1994-1998). In die functie was hij de eerstverantwoordelijke voor de uitvoering van het Verdrag van Maastricht betreffende de Europese Unie. Bovendien was hij nauw betrokken bij de totstandkoming van het opvolgend EU-Verdrag, het Verdrag van Amsterdam dat – tijdens het Nederlands voorzitterschap – tot stand kwam in de eerste helft van 1997.

Met wat voor gevoel bent U op 7 februari 2017 wakker geworden in verband met de 25-jarige verjaardag van het Verdrag van Maastricht ?
"Ik heb op 7 februari niet over "Maastricht" nagedacht, laat staan er wakker van gelegen. Wellicht komt dat door de omstandigheid dat ik destijds SG van Defensie was en niet rechtstreeks bij de totstandkoming ervan betrokken was."

Ondertekening Verdrag van Maastricht (Statenzaal Provinciehuis Zuid-Limburg, 7-2-1992)

In het Verdrag van Maastricht werd binnen de Unie het 3-pijler systeem (gemeenschappelijke markt, buitenlandse politiek, justitie en binnenlandse zaken) geregeld. Maakte de praktische invulling daarvan zoals u die vanaf augustus 1994 als staatssecretaris meemaakte, een zo spoedige wijziging ervan al weer noodzakelijk? Beschouwde u zelf het Verdrag van Maastricht als een mislukking? Wat waren de problemen? Kostte het moeite het Nederlandse kabinet van de noodzaak tot wijziging te overtuigen?
"Het Verdrag van Maastricht" was de eerste grote herziening van de Europese Verdragen na de strategische aardverschuivingen door de val van de Sovjet-Unie en de Duitse hereniging. Het Verdrag heeft belangrijke nieuwe beleidsterreinen aan de Europese Unie toegewezen, waaronder buitenlands– en veiligheidsbeleid, justitie en de Economische en Monetaire Unie, dat leidde tot de invoering van de euro. Het Nederlandse voorzitterschap ondervond destijds nogal wat problemen door een verdragsvorm voor te stellen met sterk supranationale kenmerken. Hiervoor bestond bij de andere lidstaten onvoldoende steun. De afwijzing van de Nederlandse voorstellen werd destijds als een nederlaag ervaren ("Black Monday").

"Maastricht" kwam politiek nog te vroeg om de Unie institutioneel gereed te maken voor de grote uitbreiding van de Unie met de Oost-Europese landen. In 1991 en 1992 kon men kennelijk nog niet helemaal inschatten hoe strategisch belangrijk de toetreding van de na 1945 door de Sovjet-Unie overheerste landen van Europa was. De politieke opening daartoe werd pas in 1993 gedaan middels de zogenaamde Verklaring van Kopenhagen."

Maakte u deel uit van de Reflectiegroep ter voorbereiding van het Verdrag van Amsterdam waartoe door de Europese Raad op Korfoe in juni 1994 werd besloten? Hoe was de sfeer binnen de Reflectiegroep? Was het van meet af aan de bedoeling van de Nederlandse regering dat dit nieuwe verdrag tijdens het Nederlands voorzitterschap in 1996 tot stand zou komen?
"De sfeer in de Reflectiegroep was naar mijn herinnering ontspannen, mede door het kundig optreden van de voorzitter Carlos Westendorp, de Spaanse staatssecretaris.
Wel waren er inhoudelijke tegenstellingen. Sommige leden, waaronder ondergetekende, waren van oordeel dat de voornaamste taak van de groep bestond uit het voorbereiden van de verdragswijziging met als doel de Unie voor wat betreft de instellingen en de besluitvorming gereed te maken voor toetreding van een aantal Oost-Europese landen. Ook het bijschaven en verfijnen van de in 'Maastricht' gecreëerde pijlerstructuur van het Unieverdrag. Ik kon hierbij gebruik maken van de nota's die het kabinet-Kok I over de komende intergouvernementele conferentie had uitgebracht.
Andere vertegenwoordigers, al dan niet gedreven door nationale politieke discussies, stuurden aan op uitbreiding van de wijzigingsagenda tot nieuwe, vaak niet op hoofdzaken betrekking hebbende toevoegingen. Gevolg was dat het voorbereidingstraject van 'Amsterdam' soms de indruk maakte een kerstboom te zijn waar steeds nieuwe ballen in werden gehangen. Het was niet een vooropgezette bedoeling dat 'Amsterdam' onder het Nederlands voorzitterschap zou worden afgerond, maar naarmate de tijd verstreek, werd dit wel de verwachting van de meeste lidstaten."

Trad u tijdens de voorbereidingsperiode vooral op als vertegenwoordiger van de Nederlandse regering, als persoonlijk vertegenwoordiger van minister Van Mierlo of als gastheer van de conferentie, die wellicht gehouden was compromissen na te streven? Of had u wellicht drie petten op?
"Ik trad op als vertegenwoordiger van de Nederlandse regering met de titel van persoonlijke vertegenwoordiger. Gastheer van de topconferentie van Amsterdam was de voorzitter van de Europese Raad, premier Kok."

In het Verdrag van Amsterdam is de 3-pijlerstructuur in stand gebleven. De inbreng van het Verdrag van Schengen in het verdrag is slechts als een optie bij wijze van protocol geregeld. Is het Verdrag van Amsterdam naar uw mening eigenlijk mislukt?
'Amsterdam' was in zoverre geen echt succes omdat men er niet in is

geslaagd de instellingen van de Unie en de besluitvormingsprocedures gereed te maken voor de te verwachten toestroom van nieuwe lidstaten in Oost Europa.
Het beperken van de omvang van de Europese Commissie tot werkbare proporties en consequente doorvoering van besluitvorming in de eerste pijler met gekwalificeerde meerderheid, lag in deze ronde buiten bereik. Enige vooruitgang hierop is later wel geboekt met de verdragen van Nice en Lissabon, maar de huidige, wat halfslachtige institutionele inrichting van de Unie staat efficiënte samenwerking door haar 28 (27) leden in de weg."

Ik beschouw het onderbrengen van het Verdrag van Schengen in het Unieverdrag wel als een verdienste van het Nederlands voorzitterschap. De genoemde Schengen-protocollen hebben voornamelijk betrekking op de uitzonderingsposities van het Verenigd Koninkrijk en Denemarken."

Hoe heeft het Verdrag van Amsterdam nog tijdens uw staatssecretariaat maar ook daarna in de praktijk gewerkt? Zal dit verdrag – ook na uitbreiding van het aantal lidstaten – houdbaar blijken?
"Het Verdrag van Amsterdam is pas tegen het einde van mijn staatssecretariaat na de vereiste ratificaties in werking getreden. Zoals gesteld heeft deze verdragswijziging geen wezenlijke vooruitgang opgeleverd op het punt van het functioneren van de instellingen van de Unie. De latere verdragswijzigingen hebben op dit punt evenmin echte doorbraken opgeleverd. De laatste jaren bespeurt men bij regeringsleiders een toenemende terughoudendheid om nog ambitieuze verdragswijzigingen na te streven, omdat het risico van niet-ratificatie in een of meer lidstaten groter is geworden. Terugblikkend kan men daarom stellen dat in Amsterdam een kans is gemist die zich voorlopig niet meer voor zal doen."

Was voor u, als Europeaan, in 2004 de verwerping per referendum van de Europese Conventie door de Nederlandse bevolking een teleurstelling?
"Teleurstelling ja, maar niet zozeer over de verwerping van de Conventie waarvan de inhoud overigens later middels ratificatie van het Verdrag van Lissabon grotendeels overeind is gebleven.
Mijn teleurstelling betreft vooral de opstelling van de toenmalige regering om – door in te stemmen met een referendum – de voor ratificatie van verdragen voorgeschreven grondwettelijke procedure te laten varen. Om vervolgens door een halfslachtige opstelling ('Europa. Best belangrijk') in haar hemd te worden gezet door in het referendum een slecht resultaat te boeken.
In het Oekraïne-referendum heeft men zich nog eens voor de tweede maal aan deze steen gestoten. Het moet nu toch wel duidelijk zijn dat nationale referenda ongeschikt zijn om het laatste woord te geven op complexe internationale vraagstukken, voor de oplossing waarvan Nederland het zich niet kan veroorloven om in Europees verband af te haken."

KAMERKUNST

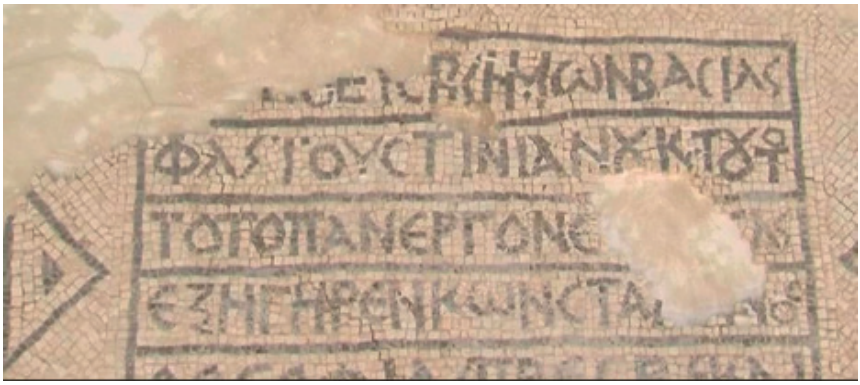
Reinder van der Heide

Aflevering II – De raadselachtige letters S.P.S.L. bij de zij-ingang Lange Poten van 'Justitie'

Onder 'kunst' valt veel.
Wel heb ik even geaarzeld of het mozaïek dat ik in deze aflevering aan de orde stel, onder 'kunst' valt. Het gaat immers slechts om vier letters: S.P.S.L.. Deze – naar mij later bleek – Latijnse kapitalen zijn aangebracht in de kleine hal van de zij-ingang aan de Lange Poten van het voormalig ministerie van Justitie-gebouw, thans onderdeel van de huisvesting van de Tweede Kamer.

Toevallig – dit geheel terzijde – figureert in het voorbijgaan de tochtdeur van die vestibule in de omstreden documentaire ‘Jesse’.
Vrijwel niemand heeft weet van die letters, het nooit gebruikte halletje is te klein voor de meestal grote groepen die worden rondgeleid. Mij intrigeerde dat mozaïek echter al jaren geleden, vanaf dat ik het ‘ontdekte’, waarover later meer.
Bij de Damascuspoort in de oude stad in Jeruzalem is kort geleden een mozaïek met veel meer letters, zij het Griekse, ontdekt. Dat krantenberichtje hielp mij over de streep: natuurlijk zijn die vier letters kunst! Niet voor niets sleepte mijn vader het gezinnetje waarvan ik deel uitmaakte in de jaren vijftig en zestig naar badplaatsen in Zuid-Europa die in de buurt van ‘opgravingen’ en/of ‘grotten’ lagen. Hij was o.m. liefhebberend archeoloog en vond dat het na een dag zon, strand en zwemmen wel goed voor ons zou zijn een dagje oudheidkunde en kunst toegediend te krijgen… Zo kwam ik jong in aanraking met grotten, ruïnes en mozaïeken, in Ampurias (bij Palamos), Ostia Antiqua (bij Rome), Kos, Altamira, Lascaux etc..
Die Griekse tekst gaat onder meer over de Romeinse keizer Justinianus I (AD 482-565). Hé, dacht ik, toen ik eind augustus het krantenbericht las, die hebben we hier ook: in de Statenpassage!

Mozaïek

De tekst rept van ‘onze vroomste keizer Flavius Justinianus’ en van een ‘godsvruchtige abt en monnik’ die Konstantin heet. Experts dateren het vloertje op 550 of 551. Ze vermoeden dat het lag in een herberg voor pelgrims. Justinianus is bekend als schepper van de basiliek Hagia Sophia in Constantinopel, het huidige Istanbul.
Voor ons is belangrijker dat Justinianus meer dan levensgroot is afgebeeld

op een van de vier zeven meter hoge groenmarmeren ‘panelen’ in de Statenpassage. Die panelen maakten oorspronkelijk deel uit van de door kunstenaar Richard Roland Holst vervaardigde achterwand in de zittingszaal van het oude, thans verdwenen gebouw van de Hoge Raad (ook wel ‘het hondehok van Rose’ genoemd) dat in 1988 moest wijken voor de nieuwbouw van de Tweede Kamer (1992). De kunstenaar Lex Wechgelaar heeft het kunstwerk, bestaande uit de vier panelen met daarop vier ‘grote wetgevers’ (naast Justinianus ook Mozes, Solon en Napoleon) opgetrokken. Behalve de Joden, Grieken, Romeinen en de Fransen heeft Wechgelaar er ook de Kelten en Germanen bijgehaald: zijn inspiratie voor dit kunstwerk vond hij volgens eigen zeggen in ‘de Keltische Eik, de boom waaronder in de oudheid recht werd gesproken’. De titel van zijn kunstwerk luidt: ‘Ubi iudicia deficiunt, incipit bellum’ (Waar het recht ophoudt, begint de oorlog).

Hoe het ook zij, Justinianus werd in het oude Hoge Raad-gebouw niet geëerd om de Haga Sophia maar wel natuurlijk om zijn beroemde Institutiones Iustiniani oftewel de Codex Justinianus (AD 529), een samenvatting en compilatie van het Romeins recht, gebaseerd op de instituten of elementen van Gaius (Gaii Institutiones). De bewerking van Gaius’ Instituten tot de Institutiones Iustiniani maakt deel uit van het Corpus Juris Civilis uit de zesde eeuw. Deze hebben een lange geschiedenis gekend en vormen een mijlpaal in de geschiedenis van de wetgeving.

De achterwandpanelen van Richard Roland Holst in de Statenpassage van de Tweede Kamer, door Lex Wechgelaar herschikt tot een nieuw kunstwerk in 1991; rechts: Justinianus

De Hoge Raad zetelde tot 1988 in het gebouw, daarna is het gesloopt voor de Statenpassage, vergaderkamers en -zalen en de nieuwe hoofdingang van de Tweede Kamer aan het Plein. Het kunstwerk van Wechgelaar is in de Statenpassage opgesteld op ongeveer dezelfde plek waar de wandpanelen van Roland Holst zich vroeger bevonden.

Terug naar de letters S.P.S.L.. Het enige dat ik – na wat speurwerk – kon vermoeden, was:
"Salus Populi Suprema Lex" (de veiligheid/het welzijn van het volk is de hoogste wet).
Cicero heeft namelijk iets gezegd dat er sterk op lijkt in De Legibus (boek III, deel III, sub. VIII): "Ollis salus populi suprema lex esto."
De zin komt voor in de volgende passage: 'Regio imperio duo sunto, iique praeeundo iudicando consulendo praetores iudices consules appellamino. Militiae summum ius habento, nemini parento. Ollis salus populi suprema lex esto.'
De op-een-na-laatste zin luidt in de vertaling: 'Te velde zullen zij [de magistraten] het hoogste militaire gezag uitoefenen; zij zullen aan niemand onderhorig zijn.[1]
Vervolgens komt het citaat (vert.): 'dat de veiligheid van het volk het (hun) hoogste beginsel zij'.
Merk op dat dit om nationale veiligheid gaat, niet om wat wij nu 'welzijn' noemen – en dit wordt bevestigd door de verwijzing naar militaire macht.

Elders in het 'Justitie'-gebouw, in de grote zaal op de eerste verdieping – vroeger in gebruik als 'ministerraadzaal' –, staat in het fries bovenin een van de twee schoorsteenmantels een andere Nederlandse vertaling van Salus Populi Suprema Lex gebeiteld:

[1] *Uit mijn tijd dat ik archivistiek studeerde, herinner ik mij nu plotseling een college door prof. dr. Simon Groenveld. Hij was een hoogleraar geschiedenis die archiefbronnen als bij uitstek katalysator van wetenschappelijk onderzoek maar vooral ook van enthousiasmering van geschiedenisstudenten aanprees. Hij wees ons erop dat hij niet precies begreep wat de door hem in oude stukken aangetroffen 'commissarissen te velde', geen militairen maar hoge afgezanten van de Staten-Generaal, nu precies op de slagvelden tijdens 'de Opstand' (oftewel de 80-jarige oorlog) deden, c.q. welke bevoegdheden zij daar eigenlijk uitoefenden. Hij dacht dat er voor een geschiedenisstudent wel een belangwekkend proefschrift in zou zitten… Mijn idee: misschien kan Cicero die promovendus verder helpen?*

Later leerde ik Marcel Verburg, historicus in dienst van het ministerie van Justitie toevallig kennen. Ik sprak hem aan over de letters S.P.S.L.. Hij herinnerde zich vaag dat hij er wel eens over had gehoord of gelezen maar er het fijne niet meer van wist: 'Echter, ik ga het voor je uitzoeken', zo beloofde hij me.

Na enige tijd kreeg ik de volgende e-mail van hem:
'In Vox Justitiae, het personeelsblad van het departement van Justitie, van 1 november 1949 (2e jrg., nr. 3) kwam ik een artikel tegen van de hand van W.A. Kelder (bibliothecaris) over het "Hoofdgebouw". Uit p. 25-26 citeer ik:
«De verdieping gelijkstraats, waarvan de vloeren gemaakt zijn van marmermozaïek, met eenvoudige randen en banden, heeft in de vestibulevloer van de ingang in de Lange Poten de letters S.P.S.L., herinnerend aan "Salus Populi Suprema Lex". (Volgens sommige [sic!] betekent dit "Sancto Pio Sancto Leone", ten doel hebbende dat dit gebouw opgetrokken werd onder het pontificaat van deze pausen.)».'

Over die laatste zin van Kelder heb ik het volgende te zeggen.
De bouwkundige Cornelis Peters, architect van 'Justitie' was een leerling van Pierre Cuypers. Het zijn duidelijk critici uit de hoek van de vijanden van het bekende katholieke driemanschap Cuypers, Alberdingk Thijm en De Stuers die deze laatste wat boosaardige interpretatie van S.P.S.L. hebben verzonnen. Het ging om de pausen Pius IX en Leo XIII. Het genoemde drietal werd in hun tijd verdacht (gemaakt) van 'ultramontanisme' d.w.z. dat men suggereerde (of hen ervan verdacht) dat zij de R.-K.-kerk boven de Nederlandse staat en overheid zouden stellen. Het gebouw van 'Justitie', nu deel van de Tweede Kamer-huisvesting, is als gezegd ont-

worpen door (de trouwens protestantse!) Peters, die, sterk door Cuypers beïnvloed, met 'Justitie' een typisch 'neo-renaissancistisch' bouwwerk heeft ontworpen en doen optrekken. Deze zelfde critici noemden dat de 'katholieke stijl'… Dat is natuurlijk een term die weinig historisch besef verraadt, immers, bijna iedereen in Nederland was in de late Middeleeuwen/vroeg-Renaissance katholiek. Het drietal zelf (en natuurlijk ook Peters) sprak van 'Oud-Hollandse' stijl, een juistere term, welke de critici natuurlijk niet de mond snoerde. Zo verklaarde koning Willem III – hij vertikte het om het nieuwe, in oud-Hollandse stijl ("een paaps ontwerp") opgetrokken Rijksmuseum van Cuypers te openen – 'dat hij nooit een voet in 'dat klooster' zou zetten!'

Architect Peters aan het werk

In één van de kapitelen van de 'bibliotheektrap' halverwege de eerste verdieping bevindt zich de gebeeldhouwde afbeelding van architect en architectuurhistoricus Cornelis Hendrik Peters. Hij zit te werken aan zijn tekentafel.

Tot slot wil ik - alleen voor liefhebbers - nog wat informatie over die twee pausen verschaffen:

Paus Pius IX, geboren als Giovanni Maria Mastai-Ferretti (Senigallia, 13 mei 1792 - Rome, 7 februari 1878), bekleedde dit ambt van 1846 tot 1878, en geldt daarmee na Petrus (35 jaar) als de langstzittende paus. Onder Pius IX kwam een einde aan de wereldlijke macht van de paus, waarbij de Kerk het bestuur over de gehele Kerkelijke Staat, inclusief de stad Rome, kwijtraakte aan het in 1861 ontstane koninkrijk Italië. Vanaf 1870 beschouwde Pius zich als de gevangene van het Vaticaan en zou hij elke samenwerking met de Italiaanse staat afwijzen.

In 1854 kondigde Pius IX het dogma van de Onbevlekte Ontvangenis van Maria af. Als hoofd van de Kerk riep hij het Vaticaans Concilie (1869-1870) bijeen, waarop de onfeilbaarheid van de paus als dogma werd goedgekeurd. Tijdens zijn lange pontificaat werden 206 nieuwe bisdommen of vicariaten opgericht.
In 2000 werd Pius IX door paus Johannes Paulus II zalig verklaard. Dit lokte veel kritiek uit, vooral van Joodse zijde, aangezien zijn houding ten opzichte van de Joden niet onomstreden was.

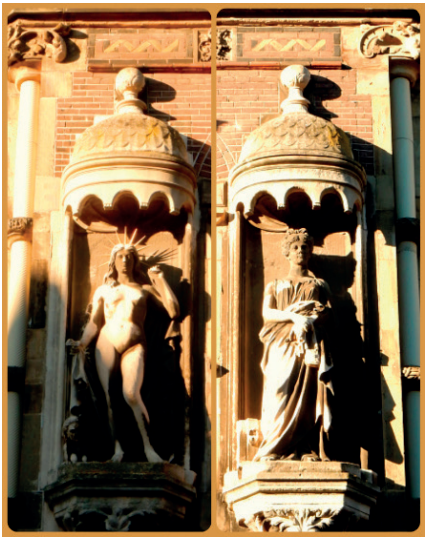
Paus Leo XIII (Carpineto Romano, 2 maart 1810 – Rome, 20 juli 1903), geboren als Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci in een Italiaanse grafelijke familie, was de 256e paus van de Rooms-katholieke Kerk. Hij heerste van 1878 tot 1903. Hij leidde de kerk tot hij 93 was en is daarmee tot op heden de paus die de hoogste leeftijd behaalde. Hij had het op twee na langste pontificaat, na zijn onmiddellijke voorganger Pius IX en Johannes Paulus II.
Hij staat bekend om zijn intellectualisme, de ontwikkeling van de sociale leer met zijn encycliek Rerum Novarum en zijn pogingen om de positie van de Kerk ten aanzien van het moderne denken nader te bepalen. Hij beïnvloedde de Rooms-katholieke mariologie en promootte zowel de rozenkrans[2] als het scapulier[3]. Hij vaardigde een recordaantal van elf encyclieken over de rozenkrans uit, gaf zijn goedkeuring aan twee nieuwe mariale scapulieren en was de eerste paus die het volledig eens was met het concept van Maria als middelares.

Ik denk niet dat Peters tijd had om zich te verdiepen in de verdiensten – of het tegendeel daarvan – van deze twee kerkvorsten, hij had wel wat anders aan zijn hoofd. Zo bleken de kosten van zijn gebouw uiteindelijk een factor vier(!) hoger dan begroot en vond oplevering pas in 1883 plaats, zes jaren later dan gepland. Logisch, want het oorspronkelijke budget was gebaseerd op dat van het 'moderne' en dus efficiënter en

[2] *Een rozenkrans of paternoster is een gebedssnoer, in gebruik bij de Rooms-Katholieke Kerk. Rozenkrans is ook de naam voor het 'rozenkransgebed', en het is een hulpmiddel bij het uitvoeren daarvan. De rozenkrans bestaat uit vijf grote en vijftig kleine kralen.*

[3] *Een scapulier of schapulier (v. middeleeuws Lat. scapulare = schouderkleed, v. Lat. scapulae = schouders) is een schouderkleed, door leden van oudere kloosterorden (zoals bijv. de Alexianen) op borst en rug over het habijt gedragen. In verkleinde vorm wordt het later ook door leken uit devotie onder de gewone kleren over borst en rug gedragen. Het gaat in dat geval om twee vierkante lapjes, verbonden door schouderlinten, in de kleur van de orde waarmee men zich verbonden voelt.*

kosteneffectiever opgetrokken gebouw van ‘Koloniën’ van de al eerder in verband met zijn hondehok genoemde Rose. Justitie is in neo-renaissancistische stijl en de daarbij horende ‘ouderwetse’ materialen gebouwd en van versieringen, mozaïeken, marmersculpturen en blauwe tegeltableaux voorzien. Er zullen vele hartige woorden over zijn gevallen, waarbij vooral de twee allegorische gevelbeelden aan de Lange Potengevel – de (naakte) ‘Waarheid’ en de ‘Spaarzaamheid’ en dan natuurlijk vooral dat laatste beeld met veel sarcasme aan de orde zal zijn gekomen… Gelukkig was er de machtige referendaris bij de afdeling Kunsten en Cultuur van het departement van Binnenlandse Zaken, Victor de Stuers, vermoedelijk degene die de overschrijdingen in tijd en geld op onnavolgbare wijze wist goed te pleiten en glad te strijken.

Waarheid en Spaarzaamheid (gevel ‘Justitie’ aan de Lange Poten)

Tot slot het volgende. Niet lang geleden sprak ik met een VOP-lid, tevens oud-Eerste Kamerlid over kwaliteit van wetgeving. Als Eerste Kamerlid had hij zich regelmatig moeten buigen over wetgevingsproducten, die, door de Tweede Kamer gekomen, ter nadere behandeling en goedkeuring waren gestuurd naar de Eerste Kamer. Over de kwaliteit daarvan had hij regelmatig zo zijn bedenkingen gehad. Deels slaagde hij er in, vaak met collega-EK-leden, om via de wettelijke route(s) die er voor de EK voor openstaan, kwalitatief betere wetgeving tot stand te brengen, deels lukte dat helaas ook wel eens – om ‘politieke’ redenen – niet.

Mijn voorstel is om de thans ongebruikte zijingang van ‘Justitie’ weer open te stellen, en wel exclusief voor Tweede Kamerleden. Zoiets kan heel eenvoudig via hun Kamerpas elektronisch worden geregeld. Het voordeel is duidelijk: op elke (zittings)dag van de Kamer worden zij, als (mede) wetgever, er bij binnenkomst door Cicero aan herinnerd goed in gedachte te houden wat die dag bij hun handelen altijd de hoogste prioriteit dient te zijn.

BOEKBESPREKING(EN) -

Mieke van der Burg

Dirk Wolthekker. ***Alleen omdat ik een Van Hall ben.*** *Gijs van Hall 1904-1977*

Louis Hoeks. ***In geouwehoer kun je niet wonen.*** *Het leven van Jan Schaefer*

Overeenkomsten en verschillen

Twee biografieën van twee bijzondere mensen, twee politici. Beiden lid van de Partij van de Arbeid. Beiden actief in Amsterdam, de een als burgemeester, de ander als wethouder. Bij beiden speelt de Tweede Wereldoorlog een rol. Beiden omstreden en aan het eind van hun politieke loopbaan tegen hun wil opzij gezet. Beiden resultaatgericht.

Gijs van Hall

Jan Schaefer

Veel gelijkenissen, maar ook zeer veel verschillen! Je zou kunnen spreken van elkaars tegenpool. Van Hall afkomstig uit een oud regentengeslacht, zoon van een effectenhandelaar en internationaal zakenman. Jan Schaefer afkomstig uit een katholieke ondernemersfamilie, zoon van een bakker en eigenaar van een overigens zeer goed lopende en winstgevende bakkerij. Zij waren 'in goeden doen' kan je wel zeggen, maar wel anders dan bij Van Hall.
Van Hall ingetogen, aristocratisch en zakenman. Schaefer direct, geen blad voor zijn mond nemend, 'van de straat', vol overtuigingskracht, niet bang voor ruzie, zeer pragmatisch ('doen, doen, doen') en wars

van beleid en woorden, zoals de titel van het boek aangeeft. Iedereen kent deze gevleugelde woorden, soms iets anders geformuleerd.
De uiterlijke verschillen laat ik maar achterwege.

Natuurlijk, tussen beiden zit een generatieverschil. Dat speelt wel een rol. Van Hall was na de Tweede Wereldoorlog actief, vooral in de opbouwtijd, jaren ‘50 en ‘60. Schaefer was vooral actief in de jaren ’70 en ‘80. Er is wel sprake van een korte overlap in de tijd: in de jaren ’60 waren beiden actief in Amsterdam.

Mij fascineert de tijd van democratisering en vrijheid, Provo, de tijd van bewonersopstanden tegen sloop (verhullend “sanering” genoemd) van woningen, de stadsvernieuwing en daarna de sociale vernieuwing. Jan Schaefer heb ik al die tijd meegemaakt en ook in de Tweede Kamer waar ik de behandeling van de herziening van de Woningwet uit 2001 van hem overnam toen hij de Kamer verliet (mijn maidenspeech).

Omslagen van beide boeken

Boeiend

Beide boeken zijn zo boeiend omdat ze samen een beeld geven van een zeer bepalende periode: de jaren ‘50-‘80/’90. Goed om achter elkaar te

lezen. Naast tijdsbeelden is het interessant te lezen hoe zeer verschillende mensen – met min of meer dezelfde drijfveer – in de praktijk hiermee omgaan. Wat drijft iemand concreet? Hoe speelt hun achtergrond een rol bij hun handelen? Hoe realiseren zij hun doelen in de politiek en vanuit welke visie? Hoe ga je om met tegenslag en tegenwerking? Hoe spelen maatschappelijke ontwikkelingen in de tijd een rol bij hun handelen en opstelling?

Basismateriaal

Voor de biografie van Gijs van Hall (1904-1977) heeft Wolthekker uitgebreid archiefonderzoek gedaan, onder andere in het Stadsarchief van Amsterdam, waar het "Van Hall-archief" (32 meter) wordt bewaard. Van Jan Schaefer (1940-1994) ontbreekt een enigszins geordend persoonlijk archief. Voor Hoeks waren de bronnen: interviews met zo'n 80 mensen en daarnaast heeft hij nog met evenveel personen contact gehad; verder literatuur, krantenknipsels, TV en radio-uitzendingen etc.. Bij elkaar een lijst van zo'n tien pagina's.
Hierdoor zijn de biografieën ook zeer verschillend. Het boek over Jan Schaefer hangt aan elkaar van feiten en citaten. Op zich interessant en ook goed leesbaar (beide trouwens), maar te weinig uitgewerkt en geanalyseerd. Pas in het laatste hoofdstuk, de epiloog, beschouwt Hoeks wat meer het leven en werken van Jan Schaefer.
De opbouw van beide boeken is natuurlijk chronologisch, maar in de biografie van Van Hall ook themagewijs. Die beschouwingen maken het interessanter.

Verrassend

In iedere biografie komen er wel onverwachte zaken naar voren. Affaires, maar ook andere persoonlijke aspecten. Vooral de jeugd van beiden is interessant, zoals het tweejarig verblijf van Van Hall in Zwitserland vanwege tuberculose. Dat heeft hem gevormd, in die zin dat hij altijd zelf, alleen, zijn problemen moest oplossen, weinig contacten had en wat teruggetrokken leefde. Wel betrokken, maar een individualist en zakenman. Het bankwezen dat zijn werkomgeving vormde, heeft dit wellicht versterkt of omgekeerd.

De jeugd van Schaefer wordt beheerst door de bakkerij, dat is bekend, maar de wijze waarop Hoeks daarover weet te vertellen is boeiend en levendig. Het feit dat Schaefer altijd op zeer dure katholieke scholen onderwijs heeft genoten en op een duur internaat heeft gezeten, verklaart mede zijn brede belangstelling, zijn 'honger' naar andere meningen.

Daarom heeft hij altijd mensen om zich verzameld én vastgehouden die hem aanvulden. Hij was een autodidact, gevoed door intensieve gesprekken met diverse vaste gesprekspartners. Den Uyl was een van hen. Hun contact begon met een stevige ruzie, maar is daarna omgeslagen in een warme levenslange vriendschap. Het overlijden van Den Uyl in 1987 heeft Schaefer dan ook zwaar getroffen.

Oorlog

Beiden hebben de oorlog meegemaakt, maar op zeer verschillende leeftijden en daardoor met een verschil in impact, zo is te lezen. Van Hall was 36 jaar aan het begin van de oorlog en Schaefer was net geboren.
Van Hall heeft evenals zijn in februari 1945 door de bezetter gefusilleerde broer Walraven, in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke functie gehad in de financiering van het Nederlands verzet en de financiële hulp aan ruim 6.000 gezinnen.
Schaefer was te jong, maar heeft zich daarna zozeer het lot van de Joden aangetrokken dat hij verkondigde zelf Joods te zijn. Zijn betrokkenheid met Israël was zeer groot.

Sociaal democraten

Van Hall (en vooral zijn vrouw) hebben zich na de oorlog direct aangesloten bij de net opgerichte PvdA (1946). Een opmerkelijke keuze die hij zelf als volgt verklaart: "In de oorlog hadden we zo veel meegemaakt dat je de behoefte had om een duidelijke keus te maken en je te engageren. Voor mij was het toen de PvdA. Daar heb ik mij echt thuis gevoeld. 'De Rode Bankier', zo werd hij genoemd. In de PvdA werd hij niet door iedereen als 'een van ons' beschouwd. Die combinatie eindigde in 1956. Zijn lidmaatschap van de Eerste Kamer voor de PvdA was prohibitief voor een bankdirecteur. Die combinatie was wel weer een pre in de strijd om het burgemeesterschap van Amsterdam. Hij was deskundig, stond boven de partijen en was daadkrachtig. Een zakenman.

Voor Jan Schaefer was de keuze voor de PvdA het einde van een zoektocht. Via JOVD, D66, CPN sloot hij zich aan bij de PvdA. Met name de opkomst van Nieuw Links trok hem over de streep; een emotionele keuze. Hij noemde zichzelf dan ook "een gevoels-sociaaldemocraat".
Daar het meest thuis, in de zin dat hij daar de meeste vrijheid kreeg of beter: kon nemen, om zijn doelen te bereiken. En het socialisme moest vooral praktisch zijn. Ook Schaefer was binnen de partij omstreden, vooral door zijn optreden. Hij werd dan ook geen minister maar staatssecretaris voor Stadsvernieuwing in het kabinet-Den Uyl, dat geen lang leven

beschoren was. Na het raadslidmaatschap werd hij in 1976 een onvergetelijke wethouder door zijn daadkracht en resultaatgerichtheid. Resultaat voor gewone mensen die het nodig hebben.

Beiden hebben de stad Amsterdam veranderd. Van Hall heeft gezorgd voor de eerste uitbreidingen in West en Oost, het congrescentrum de RAI, infrastructurele werken zoals de IJ- en de Coentunnel, de uitbreiding van Schiphol, het behoud en de vernieuwing van de 19e-eeuwse gordel, de Jordaan etc..

Einde politiek loopbaan

In beide biografieën wordt aan het teleurstellende einde van hun politieke loopbaan veel aandacht besteed. Bij Schaefer verliep dat tragisch langzaam, eigenlijk al vanaf 1986. Het kabinet van PvdA met CDA (1989) was een grote teleurstelling voor Schaefer en hij gaf het dan ook geen steun. Kort daarna heeft hij vanwege ziekte de Tweede Kamer verlaten. Na een niet-succesvolle poging om nog een beweging van de grond te krijgen via het Democratisch Offensief, is hij op 53-jarige leeftijd overleden.
Het einde van de politieke loopbaan van Van Hall zullen velen nog wel op hun netvlies hebben. Een cumulatie van problemen: de rellen om het huwelijk van Beatrix en Claus in 1966, het Bouwvakkersoproer en de clashes met Provo ondermijnden in korte tijd zijn gezag, en het interview met Mies Bouman. De regering had hem te kennen gegeven dat hij beter zijn functie als burgemeester na tien jaar kon neerleggen. Zelf weggaan wilde hij niet en hij liet zich ontslaan in 1967. “Barbertje moet hangen”, zo was zijn reactie, zo was zijn gevoel. Tien jaar later is hij overleden.

Tot slot

Beide boeken zijn de moeite waard om te lezen. Niet alleen om meer kennis en inzicht te krijgen in de achtergronden en motivatie van beide personen. Maar vooral omdat de boeken een goed tijdsbeeld geven van de periode 1950 tot medio jaren ‘90.
De biografie van Van Hall is soms kritisch. De overtuiging van Van Hall dat zijn val te wijten was aan zijn achtergrond zoals de titel van het boek aangeeft, wordt genuanceerd; zijn niet zo soepele persoonlijkheid was mede debet aan zijn problemen. Goed inspelen op de veranderde tijdgeest lukte hem niet. Hij bleef een zakenman en een niet-politiek bestuurder, waar hij ook trots op was.

Het boek over Schaefer is meer beschrijvend dan oordelend. Ik zie het wel als een soort eerherstel. De laatste jaren waren teleurstellend en niet

makkelijk. Hij was ervan overtuigd dat zijn partij de verkeerde kant op ging en wilde zijn lidmaatschap opzeggen. Eberhard van de Laan, zijn medewerker van het eerste uur, heeft hem hiervan steeds kunnen weerhouden. Schaefer vond de partij te veel gericht op de middengroepen zonder oog te hebben en houden voor de serieuze problemen van de laagstbetaalden, de veranderingen in hun leefomgeving, hun wijken etc. Op dat punt vonden Pim Fortuyn en Schaefer elkaar. De volgende vraag dringt zich op: zou het met de PvdA anders zijn gelopen als de 'gevoels-sociaaldemocraat' Schaefer meer serieus zou zijn genomen?

Straatnaambordje Jan Schaeferpad

VAN HET BESTUUR

Vereniging van Oud-Parlementariërs

Zeer geachte leden,

U wordt hierbij uitgenodigd voor de jaarlijkse Najaarsvergadering van de VOP, die zal plaatsvinden op dinsdag 10 oktober 2017 vanaf 10.30 uur in de Plenaire Vergaderzaal van de Tweede Kamer te Den Haag. Een formele uitnodiging met het aanmeldings-formulier hebt u separaat ontvangen. Vanaf 10.00 uur bent u op 10 oktober welkom in het ledenrestaurant.

Tweede Kamervoorzitter mevrouw Khadija Arib zal de leden verwelkomen en toespreken. Na de afhandeling van de huishoudelijke agendapunten, wordt u toegesproken door mevrouw prof. dr. Carla van Baalen, directeur van het Centrum Parlementaire geschiedenis te Nijmegen. Zij zal aandacht besteden aan het proces c.a. van de recente kabinetsformatie, ook in relatie tot kabinetsformaties in het verleden.
Na de lunch in de Kamer worden wij om 14.00 uur verwacht in het stad-

huis van Den Haag. Een inleiding zal worden verzorgd door de heer drs. Tom de Bruijn, wethouder en eerste locoburgemeester van Den Haag én oud-ambassadeur bij de Europese Unie. Hij zal ons ontvangen in 'de Haagse Lobby' van het stadhuis (hoogste verdieping van de bibliotheek). Zijn inleiding zal gaan over de lopende Brexitonderhandelingen.
Na de aansluitende gedachtewisseling zal Adri Duivesteijn, lid van de VOP en initiator van de bouw van het bijzondere Haagse stadhuis, ons rondleiden door deze creatie van de Amerikaanse architect Richard Meier.

NB De afstand Tweede Kamer naar het Haagse stadhuis is kort (3 á 5 minuten wandelen). Als leden voor deze afstand om fysieke redenen ondersteuning/vervoer nodig hebben vernemen wij dit graag vooraf, zodat wij dit kunnen organiseren.

Na afloop wacht een borrel in de 'Ooievaar'.
Hopend u te zullen zien op 11 oktober a.s. en met vriendelijke groet,

Ries Smits
Secretaris

VERNIEUWINGEN WEBSITE(S) VOP-NESTOR

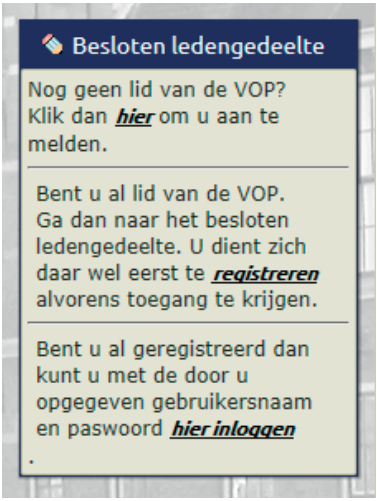
Hierbij wijzen wij u op enige verbeteringen aan de websites van de VOP, openbare homepagina: www.vopnestor.nl en ledenwebsite: http://leden.vopnestor.nl.

Tot die laatste site, de ledensite, hebt u slechts toegang als u zich aldaar als rechthebbende – d.w.z. als oud-parlementariër én VOP-lid – hebt geregistreerd.

U bent lid van de VOP (anders zou u deze NESTOR niet hebben ontvangen). Het kan zijn dat u oud-collegaparlementariërs (EK, TK en EU) kent, van wie u weet of vermoed te weten dat zij geen lid zijn van de VOP. U kunt hen op weg helpen naar het lidmaatschap. Hoe dat in zijn werk gaat, wijst zich vanzelf als zij de aanwijzingen volgen op de openbare website www.vopnestor.nl (zie in de linker kolom op de homepagina). Mits iemand oud-parlementariër is en nog niet lid van de VOP is, maar het wel wil worden, dan drukt betrokkene op de knop 'hier', waarna hij of zij de diverse NAW-gegevens kan invullen en versturen.

Hebt uzelf zich nog niet ten behoeve van toegang tot de ledensite geregistreerd, dan drukt u op de homepagina op het woord ‘registreren’, en ook dan wijst e.e.a. zichzelf.

De verbeteringen van de ledensite behelzen o.m. de toevoeging van een archieffunctie, notulen en verslagen van diverse vergaderingen en overleggen, opgave van recent overleden oud-parlementariërs, nieuwsberichten.

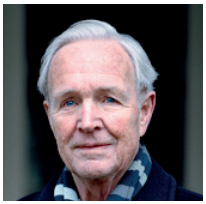

Tot slot vragen wij aan u of u zelf eveneens suggesties hebt voor mogelijke verbeteringen aan de website. Is dat het geval, dan verneemt de webredactieraad dat heel graag. U kunt uw ideeën doorgeven aan Reinder van der Heide; p/a Tweede Kamer der Staten-Generaal, Postbus 20018, 2500 EA DEN HAAG; of via e-mail: r.vdheide@tweedekamer.nl.

VOORJAARSBIJEENKOMST 2018

De Voorjaarsbijeenkomst 2018 zal op 4 april plaatsvinden in Arnhem. We zijn dan gast van de Commissaris van de Koning, de heer C.G.A. (Clemens) Cornielje.
‘s Ochtend is er een inleiding met discussie over de verwevenheid van onderwereld en de bestuurlijke wereld. ‘s Middag gaan we het Airbornemuseum bezoeken en het monument ter nagedachtenis aan Operatie Market Garden.

IN MEMORIAM:

Jan Terlouw

WIL WILBERS, GEDREVEN DEMOCRAAT

Wil Wilbers is op 14 juli overleden.
Hij hoorde bij de D66-ers van het eerste uur. In 1967 was hij mede-oprichter van de D66-afdeling Bergen op Zoom en hij was er de eerste voorzitter van. In 1971 werd hij lid van de Tweede Kamer, een functie die hij af en aan een aantal jaren heeft vervuld.
Wil was een echte onderwijsman. Hij heeft Nederlands gestudeerd en is jaren leraar Nederlands en decaan geweest op MMS en Mollerlyceum in Bergen op Zoom. In de Tweede kamer voelde hij zich meteen thuis, met in zijn portefeuille vanzelfsprekend onderwijs, maar ook was hij woordvoerder Welzijn en Cultuur en Binnenlandse Zaken. Later is hij nog jaren o.a. raadadviseur geweest op het ministerie van CRM/WVC.

VOP-Bestuurslid

Ook heeft hij zich verdienstelijk gemaakt in tal van nevenfuncties. In 2008 werd hij lid van het bestuur van de Vereniging van oud-leden van de Tweede en Eerste Kamer en van het Europees Parlement.
Bij zijn afscheid is hij voor Nestor geïnterviewd door Joke Kersten (zie Nestor september 2016).

Fotograferen

In 1993 koos hij een nieuwe weg. Hij stortte zich op de fotografische kunst. Hij werd toegelaten tot de vereniging van beroepskunstenaars 'De Voorschotense Kunstkring' en zijn werk is te zien geweest op meerdere exposities van beeldende kunst. Ja, hij was een man met meerdere talenten, die hij ook gebruikte. Daar hoorde bij dat hij de publieke zaak wilde dienen.

Democratie versterken

Gedurende onze jaren samen in het parlement hebben Wil en ik hartelijk samengewerkt. Hij had heldere, erudiete standpunten, die hij niet onder stoelen of banken stak, maar hij was altijd gereed voor dialoog en op het

gebied van partijpolitieke stellingname was hij geen scherpslijper, zoals sommigen van ons in die tijd waren. Hij blijft in mijn herinnering als een waardevolle vriend, die altijd in de weer was om de democratie te versterken. Wil is 85 jaar geworden. Zijn vrouw Els is korte tijd na hem overleden.

Foto door Wil Wilbers

IN MEMORIAM

Ries Smits

GERRIT BRAKS

De laatste keer dat ik hem tegenkwam, hij was een trouw partijganger, was op de partijraad van het CDA. Je merkte dat ook hij de nadelen moest incasseren van het ouder worden. Toch was hij er, actief in het onderhouden van contacten.
Gerrit Braks was een sterke en innemende persoonlijkheid. Afkomstig uit een groot boerengezin in Noord-Brabant heeft hij op eigen kracht de middelbare

school en daarna de huidige Universiteit van Wageningen doorlopen. In een tijd dat studenten minder werden gefaciliteerd. Het kenmerkte zijn karakter. Aanpakken, volhouden en sturen op resultaat. Als Brabantse boerenzoon valt ook daar de appel niet ver van de boom. Gerrit Braks wordt ambtelijk medewerker op het Ministerie van Landbouw om zich in te zetten voor de Nederlandse landbouw. In die periode van de 60-er en 70-er jaren was het EEG-landbouwbeleid de ruggengraat van het Nederlands landbouwbeleid. Gerrit Braks zag dat, zette er zijn schouders onder én werd politiek actief, wat o.m. resulteerde in het lidmaatschap van de Tweede Kamer voor het CDA waar hij zich tot een gezaghebbend landbouwwoordvoerder ontpopte. De politieke ster van Gerrit Braks steeg snel en hij kwam in 1980 tussentijds in het kabinet-Van Agt I toen landbouwminister Fons van der Stee plaatsmaakte om als minister van Financiën Frans Andriessen op te volgen. Als minister in de kabinetten-Lubbers kreeg hij volop te maken met de mestproblematiek, de melkquotering en met de nadelige kanten van intensieve landbouw en veehouderij. De daaruit voortvloeiende consequenties voor de sector, én de politieke dimensies daarvan, kenmerkten de periode dat hij Landbouw deed. Maar hij was ook minister van Visserij. Juist ook die sector had tijdens het bewind van Braks te maken met gevolgen van Europees beleid. De creatieve Nederlandse visser wist vaak Europese maatregelen te ontduiken, wat leidde tot heftige discussie. Precies op dit onderdeel van de portefeuille van Landbouw en Visserij kwam Braks in de problemen. Het beeld werd gewekt alsof Braks onvoldoende deed om de Nederlands vissers onder controle te krijgen. In 1990 leidde het uitblijven van maatregelen, na een eerder onderzoek naar visfraude, tot zijn gedwongen vertrek. De PvdA-fractie zegde het vertrouwen in hem op. Ik was erbij als tweede woordvoerder Vis voor het CDA in de voormalige Schepelzaal in het huidige Nieuwspoort, waar Gerrit Braks zijn Waterloo leed.

Ik heb er altijd het gevoel aan overgehouden dat hij, ook uit eigen kring, onvoldoende werd gesteund op dit onderdeel van zijn portefeuille. De inzet van Braks voor landbouw én visserij was groot.
Braks stond bekend als een gedegen bestuurder, die op zakelijke wijze politiek bedreef. Ook was hij actief in o.m. de omroep, als voorzitter van de KRO, en in het onderwijs. Zo was hij interim-voorzitter van de BVE-raad (volwasseneneducatie) en toezichthouder van onderwijsinstellingen. In 1991 werd hij lid van de Eerste Kamer, vanaf 1999 tot en met 2001 als CDA-fractievoorzitter. Vijf jaar na zijn Eerste Kamervoorzitterschap (2001-2003) trad hij nog op als waarnemend burgemeester van Eindhoven (2007-2008).Het kenmerkt deze Brabantse aanpakker dat hij, na

zijn terugtreden als minister, actief bleef in de politiek. Geen enkele wrok, maar kenmerkend voor zijn hele leven: aanpakken en opnieuw beginnen. En steeds aanwezig op bijeenkomsten waar je juist de basis van je partij en de samenleving kunt ontmoeten.
Gerrit Braks was een inspirerend mens en politicus.

OVERLEDEN

Dr. S.E. (Suzanne) Steigenga-Kouwe
Uit Zeeuws-Vlaanderen afkomstige planologe die ruim zeven jaar Eerste Kamerlid voor de PvdA was (van 1976 – 1983). Zij was op bestuurlijk gebied actief als gemeenteraadslid in Rotterdam en Statenlid in Noord-Holland. In de Senaat was zij de woordvoerster op gebied van ontwikkelingssamenwerking (en voorzitter van de vaste commissie) en landbouw. Haar in 1974 overleden echtgenoot, dr. Willem Steigenga, was een vooraanstaand planoloog en de eerste hoogleraar op dat gebied. Suzanne Steigenga overleed te Baarn op 8 mei 2017, 96 jaar oud.

Ing. J.T. (Jur) Mellema
"Schavuit van de Christelijk Historische Unie" noemde De Volkskrant Jur Mellema na zijn overlijden op 11 mei 2017, 93 jaar oud. De uit Groningen afkomstige herenboer was al op jonge leeftijd actief in de politiek, als lid van Provinciale Staten van Groningen voor de CHU en ook raadslid voor die partij in de gemeenteraad van Scheemda. Hij verwierf er bovenregionale bekendheid wat er toe heeft bijgedragen dat hij werd gekandideerd voor de Tweede Kamer en daarin ook werd gekozen (1959-1972). Hij werd woordvoerder voor het landbouwbeleid van zijn partij. In die periode werd bij voorrang in Europa gebouwd aan een gemeenschappelijk landbouwbeleid. Daarmee verwierf Mellema landelijke bekendheid en groeide zijn gezag in de Tweede Kamer.
Hij volgde Henk Beernink op als fractievoorzitter van de CHU en raakte zo betrokken bij de eerste stappen die door KVP, ARP en CHU werden gezet om tot één christendemocratische partij te komen. Mellema zag het voordeel en de noodzaak van een verdere samenwerking tussen de drie christelijke partijen en stelde zich ruimhartig op, wat opvallend was voor een leider van een partij, de CHU, die als zeer conservatief te boek stond. Mellema heeft ervoor gezorgd dat de CHU een revitalisering onderging en een krachtige en strategische rol ging spelen in het proces dat uiteindelijk leidde tot de vorming van het CDA.

Een verkeersincident waarbij sprake was van te veel alcoholgebruik leidde ertoe dat hij tijdelijk de politiek verliet. Toen hij er weer terugkeerde, kon hij zijn draai niet meer vinden in de Tweede Kamer en gaf zijn Kamerlidmaatschap op door voorzitter te worden van het Productschap voor Pluimvee en Eieren.

O.M. (Otto) Boetes
Van 1966-1967 was de Groninger Otto Boetes een onconventionele senator voor de PSP. Hij viel op door zijn hippe kleding (soms hulde hij zich in monnikspij) en door zijn ludieke optreden. Boetes was in de jaren zestig een leidende figuur bij de acties tegen de Vietnamoorlog. Zijn pacifisme was ingegeven door zijn geloofsovertuiging (hij was Quaker). Later werd hij actief in de Kabouterpartij, wat hem royement als lid van de PSP opleverde. Hij overleed in Alkmaar op 29 april, 93 jaar oud.

Ir. G.J.M. (Gerrit) Braks
Op 84-jarige leeftijd is Gerrit Braks overleden. Hij was in 1980-1981 en 1982-1990 minister van Landbouw en Visserij en in 2001-2003 voorzitter van de Eerste Kamer. Daarnaast was Braks Tweede Kamerlid en fractievoorzitter van het CDA in de Eerste Kamer, alsmede waarnemend burgemeester van Eindhoven.
Voor een In Memoriam – van de hand van Ries Smits – zie elders in dit nummer van Nestor.

Drs. W.A.F. (Wil) Wilbers
Op 14 juli 2017 overleed op 85-jarige leeftijd drs. W.A.F. (Wil) Wilbers, neerlandicus, Tweede Kamerlid voor D66 (1971-1974 en 1981-1982), hoofd Directie Radio, Televisie en Pers bij het ministerie van CRM, raadadviseur bij het ministerie van CRM/WVC en kunstfotograaf, in die volgorde. Wil had vele nevenfuncties en ook was hij jarenlang bestuurslid van de VOP.
Voor een In Memoriam – van de hand van Jan Terlouw – zie elders in dit nummer van Nestor.

C. F. (Cor) Kleisterlee jr.
Op 20 juli is Cor Kleisterlee overleden. Hij is 91 jaar geworden. Hij heeft een vooraanstaande rol gespeeld in de ontwikkeling van de naoorlogse Katholieke Arbeiders Jeugd (KAJ), de jongerenbeweging van de KAB (Katholieke Arbeidersbeweging). Vanaf 1956-1979 was hij lid van de Tweede Kamer voor de KVP en vanaf 1977 van het CDA. Hij hield zich in de Kamer vooral bezig met jeugd- en vormingswerk en ook met recreatie,

maatschappelijk werk en sport. Hij staat bekend als een gezaghebbend Kamerlid en ook als een bevlogen en principieel politicus. Dat leidde er toe dat hij soms andere standpunten in nam dan veel van zijn fractiegenoten. Zo behoorde hij in 1964 tot de achttien leden van zijn fractie die tegen het wetsvoorstel Instelling openbaar lichaam Rijnmond stemden.

VERSCHENEN BOEKEN

door Mieke van der Burg en Reinder van der Heide

"In geouwehoer kan je niet wonen", het leven van Jan Schaefer
Auteur: Louis Hoeks
Uitgever: Atlas Contact Amsterdam/Antwerpen, 2017
ISBN: 9789045023991
Prijs: € 34,99

"Alleen omdat ik een Van Hall ben", Gijs van Hall 1904-1977
Auteur: Dirk Wolthekker
Uitgever: Balans, 2017
ISBN: 9789460034688
Prijs: € 19,99

Het verleden herdenken in het nu. Herbezinning op 4 en 5 mei en 15 augustus
Auteur: Thijs van Vlijmen, m.m.v. Laurens van Aggelen
Uitgever: White Elephant Publishing, Arnhem, 2017
ISBN: 978907963191
Prijs: € ?

Van wie is het kind? : Twee eeuwen onderwijsvrijheid in Nederland
Auteur: John Exalto
Uitgever: Balans, 2017
ISBN: 9789460035074
Prijs: € 19,99

Als de laatste boom geveld is, eten we ons geld wel op. Het kapitalisme versus de aarde
Auteur: Ludo De Witte
Uitgever: Epo, 2017
ISBN: 9789462671164
Prijs: € 19,90

Naar een democratischer Europa
Auteur: Thomas Piketty
Uitgever: De Bezige Bij, 2017
ISBN: 9789023482611
Prijs: € 12,99

De weg kwijt. De zorgelijke staat van de euthanasiewet
Auteur: Boudewijn Chabot
Uitgever: Nijgh en Van Ditmar, 2017
ISBN: 9789038804910
Prijs: € 11,99

In Dienst van het Recht
Bundel t.g.v. het afscheid van prof. mr. J.G. Brouwer, hoogleraar Algemene Rechtswetenschap aan de Rijksuniversiteit Groningen. De auteurs maken hun waardering voor het werk en de persoon van Jan Brouwer kenbaar. Gemeenschappelijke kenmerk van zijn geschriften over onderwerpen als aan koffieshops gerelateerde drugsoverlast, voetbalrellen, gebiedsverboden, burenruzies en de Groningse aardbevingsproblematiek is, dat zij getuigen van een maatschappelijke betrokkenheid met de rechtsstaat als leidraad.
Onder red. van: G. Molier en P. van den Berg
Uitgever: Boom juridisch, 2017
ISBN: 9789462903869
Prijs: € 49,50

Feminisme terug van nooit weggeweest
Auteur: Anja Meulenbelt
Uitgever: Epo, 2017
ISBN: 9789462671058
Prijs: € 19,90

'Verwarde tijden!' die om richting vragen
H.J. Schoo-lezing 2017
Auteur: Sybrand Buma
Uitgever: Elsevier Amsterdam, 2017
ISBN: 9789463480178
Prijs: € 9,95

Een Europees ID
Auteur: Sophie in 't Veld
Uitgever: Prometheus, 2017
ISBN: 9789044635959
Prijs: € 19,99

Twee eeuwen dienstplicht, discipline, dienstweigering en desertie
Auteur: Stan Meuwese
Uitgever: WLP, 2017
ISBN: 9789462403635
Prijs: € 49,90

Schoonheid, macht, liefde: in het leven en de politiek
Auteur: Sharon Gesthuizen
Uitgever: De Geus, 2017
ISBN: 9789044538311
Prijs: € 19,99

